

ATATÜRK DÖNEMİNDE İPEK BÖCEKÇİLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ATILAN ADIMLAR (1923-1938)

STEPS TAKEN TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SERICULTURE DURING THE ATATURK ERA (1923-1938)

Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU*

Öz

İpek böceği bakımı ve koza üretiminin oldukça eski tarihlere dayandığı Türkiye’de, üreticiler elde ettikleri bu ürünleri uzun yıllar işlemeden Avrupa pazarlarına ihraç etti. İkel yöntemlerin dışında fabrikalarda kozaların işlenmesi ise ancak 19. yüzyılda mümkün oldu. Alınan vergilerin ve dolayısıyla üretimin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, ipek böceği bakımı, dut ağaçlarının yetiştirilmesi ve koza üretimi üzerine eğitimler vermek için “Harir Darüttalimi” adı altında bir müessese açtı. Bu sayede 20. yüzyılın hemen başında üretim 1888 yılındaki seviyesine kıyasla 4 kattan fazla artış gösterdi. Ancak takip eden süreçte peş peşe yaşanan savaşlar, erkek nüfusunu askere alınması, dutlukların tahrip edilmesi ve göçler üretim seviyesinin yaklaşık 72 kat düşmesine neden oldu. Cumhuriyet Dönemi’ne gelindiğinde ise ipek böcekçiliğinin ve ipek üretiminin yeniden ihya edilmesi üzerinde duruldu. Bu bağlamda Bursa’da bir “Böcekçilik Enstitüsü”nün kurulmasına karar verildi ve ardından Cumhuriyet öncesi koza üretiminin revaçta olduğu yerlerde ipek böcekçiliği mektepleri ve kursları açıldı. Yeni dutlukların oluşturulması için halka dut fidanları dağıtıldı. Atılan tüm bu adımlar sayesinde koza üretiminde yakalanan ivme, modern anlamda kurulan ilk ipek fabrikası olan “İpekiş” ile taçlandırılarak ülke içinde üretilen kozanın yine ülke içinde işlenerek nihai ürün haline getirilmesi sağlandı. Bu çalışmada Türkiye’de 1923-1938 yılları arasında ipek böcekçiliği ve koza üretimini artırmak için atılan adımlar ile bu girişimler neticesinde alınan sonuçlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İpek böceği, ipekiş, böcekçilik enstitüsü, ipek böcekçiliği mektepleri, koza

Abstract

In Turkey, the tradition of silkworm care and silk cocoon production dates back to ancient times. Historically, producers exported their silk products to European markets without any processing. It was only in the 19th century that the processing of silk cocoons in factories became possible. To promote tax revenues and production, the Ottoman Public Debt Administration, known as Düyûn-ı Umûmiyye, established an institution called “Harir Darüttalimi” (Institute of Sericicole). This institute aimed to provide training in silkworm care, mulberry tree cultivation and cocoon production. As a result of these efforts, by the early 20th century, silk production increased more than fourfold compared to the levels in 1888. However,

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, aysegul.kemaloglu@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1409-0161

subsequent wars, conscription of the male population, destruction of mulberry groves, and migration led to a significant decline in production, plummeting by approximately seventy-two times.

During the Early Republican Period, there was a strong emphasis on reviving sericulture and silk production. To achieve this, the government decided to establish an “Institute of Sericulture” in Bursa. Additionally, sericulture schools and courses were opened in places where cocoon production had been prevalent before the republic was founded. Mulberry saplings were distributed to the public to encourage the growth of new mulberry fields. These initiatives led to significant progress in cocoon production, ultimately resulting in the establishment of “İpekiş”, the first modern silk factory in Turkey. İpekiş enabled the domestic processing of the country’s silk cocoons, transforming them into finished products.

This study examines the measures implemented during the Early Republican Period to enhance sericulture and cocoon production in Turkey and explores the outcomes of these initiatives.

Keywords: Silkworm, ipekiş, institute of sericulture, sericulture schools, cocoon

Giriş

İpek böcekçiliğinin tarihi MÖ 2600 yılına dayandırılır. Çin İmparatoru Ho Angt’ın eşi bir gezi esnasında dut ağaçlarının üzerinde bulunan ipek böceği kozalarını görür ve bunları toplayarak sarayına götürür. Böylece Çin’de ipek böcekçiliği sanatı ortaya çıkar ve zamanla gelişir. Asırlar boyunca Çin’de gizli tutulan ipek, MÖ 200’de Asya’dan Avrupa’ya geçer ve Avrupa’da ipek ve ipekli kumaşlar ilgiyle karşılanır. MS 551-552 yıllarında Bizans İmparatoru Doğu’nun bu gizemli sırrının Batı’da altın gibi değerli olması sebebiyle kendi ülkesinde de ipek böceği yetiştirilmesini ister ve iki papazını Çin’e gönderir. Çin’de ipek böceği ve dut tohumu kaçırmanın cezasının idam olması ve dut ağacının da ipek böceğinin de kutsal sayılması sebebiyle ancak içini deldikleri bastonlara doldurabildikleri kadar dut ve ipek böceği tohumu kaçırabilen bu papazlar vasıtası ile ipek böcekçiliği ilk defa İstanbul, İzmit, İzmit, Gemlik ve Bursa civarında yayılma gösterir.¹

İpek böceği ve dut tohumunun Çin’in dışına çıkarılması yönünde girişimler bu kadarla kalmaz. MS 914’te Çin İmparatoru’nun kızı düğün hediyesi olarak eşine babasından habersiz ipek böceği ile dut tohumu götürür. Bunu öğrenen Çin İmparatoru ise damadına savaş ilan eder ve damadının topraklarını Çin’e dâhil ederek bu sanatın ülkesinin dışına yayılmasının önüne geçer. Ancak tüm bu çabalara rağmen MS 1432 yılında ipek böceği tohumu İstanbul’dan İtalya’ya, 63 yıl sonra da Fransa’ya götürülür ve Fransa’da kral ve kraliçelerin ipek üretimini teşvik etmeleri üzerine ipek böcekçiliği ülkede hızla gelişir. Şiddetli soğuk nedeni ile 1709 yılında kuruyan kestane ağaçlarının yerine daha hızlı yetişen dut ağaçlarının dikilmesi üzerine ipek böcekçiliğinin gelişimi hız kazanır ve 1853 yılında Fransa’da 26 milyon kilo yaş koza elde edilir.²

1 Aziz Duru, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yayınları, İstanbul (ty). Başka bir anlatımda ise İranlı iki tüccar bambu ağacından yapılmış bir boru içerisine gizledikleri ipek böceklerini kaçırmak için Çin hudutlarını geçmiş ve ganimetlerini İstanbul’a getirerek Bizans İmparatoru’na takdim etmişler ve böylece İstanbul Avrupa’nın ipek ticareti merkezi haline gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. “İpeğin Esrarı 2000 Sene Nasıl Gizli Kaldı?”, *Haber*, 4 Ocak 1937, s. 6; “Çinlilerin İpek Sırrı”, *Türk Dili*, 6 Ocak 1937, s. 3.

2 Fikri Karaesmen, *İpekböcekçiliği İpekböceği Tohumculuğu ve Dutçuluğu*, Doğu Matbaası, Ankara, 1950, s. 11-12. İpek böceklerinin yaşam süreleri 4 döneme ayrılır. Bunlar sırasıyla yumurta-larva (tırtıl)-kızıl ve kelebek dönemleridir. Beslendikleri dönem larva (tırtıl) dönemidir. İpek böcekleri ilkbahar ve sonbahar olmak üzere yılda iki kez dut yaprakları

İpek üretiminin Çin'in dışına yayılmasının ardından sanayide işlenen ham ipek Doğu ülkelerinden ithal edilmeye başlandı ve İpek yolu bu ticarete takip edilen güzergâh oldu. Doğu-Batı arasında gerçekleşen ipek ticaretinde Buhara, Hindistan, İran ve Yunanistan bu ticaretin en önemli durakları arasında sayıldı.³

İpek ticaretinin gelişmesi ile Avrupa'da ilk ipek borsası İtalya-Milano'da 1930 yılında açıldı. Bu tarihe kadar Milano'da sadece koza borsası mevcuttu. 1927 yılında açılan bu borsada ayda 500.000 ila 2.000.000 kilo koza muamele görmekteydi. İpek borsasının açılması ile şehir, standartların tespit edildiği bir merkez haline geldi ve bu da İtalyan ipeğinin standartlara ve teknolojiye uygun bir şekilde gelişmesine katkıda bulundu.⁴

Diğer tırtıllar gibi zararlı bir haşere olmayan ve sadece dut yaprağı ile beslenen ipek böceği, 30 gün gibi oldukça kısa bir sürede insanlık tarihine yüzyıllardır altın gibi kıymetli bir hediye vermektedir. Bilim ve tekniğin oldukça geliştiği günümüzde dahi ipek ipliğine eşdeğer bir dokuma hammaddesi hala bulunamadı. Bundan ötürü de yetişmesi oldukça uzun yıllar alan dut ağacı⁵ Uzakdoğu'da kutsal ağaç, Avrupa'da altın ağaç olarak adlandırılmış ve kesilmesi hiçbir zaman hoş karşılanmamıştır.⁶

Dünyada ve Türkiye'de ipek böcekçiliğinin gelişimini tarihsel süreç içerisinde ele alan bu makalenin odak noktası, cumhuriyetin ilanından önce ipek böcekçiliği ve koza üretiminde yaşanan düşüşü tersine çevirmek için Erken Cumhuriyet Dönemi'nde atılan adımlardır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan "doküman inceleme" veri toplama tekniğinin kullanıldığı çalışmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinden elde edilen belgelerden, dönemin gazetelerinden ve araştırma eserlerden yararlanıldı.

Türkiye'de İpek Böcekçiliğinin Tarihi

İpeğin Çin'in tekelinden kurtulup Avrupa başta olmak üzere dünya pazarına yayılmasında İstanbul'un önemi hiç şüphesiz yadsınmaz.⁷ Bununla birlikte Osmanlı'da ipek böcekçiliğinin gelişmesi ancak 1840'lı yıllara tekabül eder. O dönemde daha henüz ipek çekme fabrikaları açılmadığından elde edilen kozalar işlenmeden Avrupa pazarlarına ihraç edildi. Kozalar her ne kadar bu pazarlarda rağbet görse de evlerde elde kullanılan mancınıklarla basit şekilde de olsa ipek çekilmeye başlandı. Ancak bu ipekler

ile beslenmektedir. Uygun şartlarda beslenen ipek böcekleri 26-27 günde koza örmeye başlar. Beslenme şartları uygun değilse bu süre 45-50 güne kadar çıkabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. İpekböcekçiliği, ed. Cemalettin Gülseren, Orhan Sipahioğlu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi, Ankara (ty), s. 2-3.

3 Okan Ceylan, *20. Yüzyılda Edirne İpekböcekçiliğinin Tarihsel Serüveni*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2023, s. 11.

4 "İngiltere Ağır Gümrük Koymayacak-Cihan Ticareti ve Almanya-İlk İpek Borsası", *Akşam*, 6 Şubat 1930, s. 5.

5 Dut ağacı neredeyse her iklime uyum sağlayabilen bir ağaçtır. Yalnız çok kurak ve aşırı soğuk iklimlerde ömrü az olmaktadır. Dut ağacı için en iyi toprak ise ülkemizde oldukça yaygın görülen, buğday toprağı da denilen mineraller açısından orta derecede zengin, kumlu, killi ve humuslu topraklardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sabiha Ogankulu, *İpek Böcekçiliği ve Hastalıkları*, Tarım Vekâleti Ankara Vilayeti Teknik Ziraat Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1956, s. 3.

6 *İpekböcekçiliği*, İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü Yayınları, Bursa 1986, s. 2.

7 A. Schenk, "İpekböcekçiliğinin Ziraat Kolu Olarak Gelişmesi", *Türkiye İkinci İpekböcekçiliği Kongresi*, Türkiye Ticaret Odaları-Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1974, s. 105.

oldukça ilkel şartlarda üretildiğinden kozalar gibi Avrupa pazarında rağbet görmedi. Bunun üzerine 1844 yılında Fransa'dan usta getirilerek 4 mançınıklı bir fabrika kuruldu ve burada Türk ustalar bu sanatı öğrenerek başta Bursa olmak üzere memlekete yaydılar. Böylece devletin de desteğiyle sayıları her geçen gün artan fabrika ve mançınıklarda daha düzgün ipek çekilmeye başlandı.⁸

19. yüzyılın ilk yarısında elde edilen mahsulün önemli bir kısmı Avrupa'ya ihraç edildi. Uluslararası piyasada artan talep ile de iç piyasada üretim gitgide arttı. Ancak 1856 yılında Fransa'da başlayıp oradan İtalya ve Türkiye'ye yayılan karataban hastalığı, ipek böcekçiliğinin yaygın olarak yapıldığı Bursa ve çevresine de sirayet etti. Hastalık Marmara Bölgesi'nde bulunan böcekleri sarstı ve dutluklar dökülmeye başladı. Hastalığın çaresi Fransa'da Pastör tarafından bulundu ve hastaliksız tohum üretimi Pastör'ün çabaları ile sağlandı. Bu dönemde Türkiye'de beslenecek olan ipek böceği tohumları Fransa ve İtalya'dan getirildi. Ancak birkaç yıl içinde gerekli itinanın gösterilmemesi nedeniyle tohumlarda yeniden hastalık görüldü. Bunun üzerine kozalar üzerinden vergi alan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi "Harir Darüttalimi" adı altında bir müessese açarak sağlam tohum üretimini gerçekleştirmek için eğitimler verilmesini sağladı. Böylece gündün güne önemini yitiren ipek böcekçiliği yeniden canlandı. 1888 yılında alınan mahsul 4.104.000 kilo iken 1896 yılında 11.300.000 kiloya yükseldi. 1903 yılında 16.000.000 kilo mahsul alınırken, takip eden yıllarda ise bu miktar 18.000.000'e çıktı. Bu hızlı yükseliş I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda tersine döndü ve 1921 yılında tüm Türkiye'de koza üretimi 200.000 ila 250.000 kilo gibi bir miktara denk gelecek kadar azaldı.⁹

Tablo 1. 1888'den 1918'e Türkiye'de Elde Edilen Yaş Koza Miktarı

Yılı	Yaş Koza Miktarı (Kg)	Yılı	Yaş Koza Miktarı (Kg)	Yılı	Yaş Koza Miktarı (Kg)
1888	4.104.000	1907	18.000.000	1915	2.943.000
1889	5.730.000	1908	18.300.000	1917	1.522.000
1891	8.000.000	1909	15.320.000	1918	1.340.000
1896	11.300.000	1912	7.158.000		
1903	16.000.000	1914	3.516.000		

Kaynak: Aziz Duru, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yayınları, İstanbul (ty), s. 7.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ipek böcekçiliğine en elverişli yer Bursa olduğundan öncelikle Bursa'daki dutlukların ve fabrikaların yeniden ihya edilmesi üzerine çalışmalar başlatıldı. Bu yıllarda Bursa'daki dut ağaçları bodur ve dutluklarda çok sık olduğundan dikildikten yaklaşık dört yıl sonra yaprak vermeye başladı. Bursa'da dut ağaçlarının sayısındaki bu artış koza üretimine de aynı nispette yansdı. 1924 ile 1927 yılları arasında gerçekleşen koza üretimi, 1928 yılı ile kıyaslandığında arada oldukça önemli fark olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında tüm Türkiye'de koza üretimi 3,5 milyon kilo iken, 1924 yılından 1928 yılına kadar üretim her yıl yaklaşık 100.000

8 Fikret Karaesmen, *İpekböcekçiliği İpekböceği Tohumculuğu ve Dutçuluğu*, s. 12.

9 "İpekböcekçiliğinin Türkiye'deki Vaziyeti", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939, s. 8. 1909 yılı itibarıyla yaş koza üretiminin yapıldığı yerler İstanbul, Çatalca, Edirne, Adana, Ankara, Aydın, Biga, Bitlis, Bolu, Diyarbakır, Erzurum, Bursa, İzmit, Kastamonu, Konya, Elâzığ, Sivas, Trabzon ve Urfa'dır. Ayrıntılı bilgi için bk. Tefvik Güran, *Resmî İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 222-223.

kilo artış gösterdi ve 1928 yılına gelindiğinde üretim 2 milyon kiloyu buldu. Böylece cumhuriyetin daha beşinci yılında koza üretimi açısından çok önemli bir ilerleme kaydedilmiş oldu.¹⁰ Aşağıdaki tabloda 1928 yılında koza üretiminin illere göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2. 1928 Yılında Türkiye’de Koza Üretiminin İllere Göre Dağılımı

İller	Üretim Miktarı (Kilo)
Bursa ve Çevresi	1.500.000
Edirne ve Çevresi	120.000
Amasya	75.000
Diyarbakır	70.000
Malatya	35.000
Elâzığ	30.000
Antalya ve Muğla	75.000

Kaynak: “İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

Türkiye’de üretilen ipek, Bağdat ipeği cinsindedir. 1929 yılı itibarıyla Türkiye’de 13 ipek fabrikası mevcut olup bunlardan 11’i Bursa’da, biri Söke’de, biri de Osmaneli’ndedir. Bu fabrikalarda üretilen ham ipekler 100 kiloluk balyalar halinde sipariş veren ülkelere ihraç edilmekteydi. Bu tarihte ham ipek ihracatının en önemli kısmı İtalya-Milan ve Almanya-Bonn’a yapıldı. İstanbul ise Doğu ülkeleri arasında ipek ticaretinin yapıldığı en önemli merkez oldu.¹¹

Tablo 3. 1925 Yılında Türkiye’nin Ham İpek İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Kilo	Kıymet (TL)
Fransa	53.319	962.182
İtalya	9.694	117.447
İngiltere	299	7.776
Suriye	918	4.471
Almanya	11	220
Toplam	64.241	1.092.096

Kaynak: “İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

Tablo 4. 1923-1928 Yılları Arasında Türkiye’nin İpek, İpek İpliği ve İpek Mensucatı İthalat ve İhracat Miktarı

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Miktar (Kilo)	Kıymet (Lira)	Miktar (Kilo)	Kıymet (Lira)
1923	111.225	754.718	232.814	2.055.393
1924	240.214	1.955.242	169.338	1.685.605
1925	445.581	4.670.978	421.004	2.567.330
1926	431.395	5.096.703	464.915	2.818.452
1927	378.935	4.424.430	319.947	1.641.400
1928	378.093	3.960.818	606.422	2.294.349

Kaynak: 1928 *İstatistik Yıllığı*, C. I, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1928, s. 119-122; 1929 *İstatistik Yıllığı*, C. II, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1929, s. 150-152.

¹⁰ “İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

¹¹ “İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

Teşviki Sanayi Kanunu'ndan sonra birçok yeni tezgâh açıldı ve Türkiye'de üretilen ipek Avrupa ile rekabet edebilecek seviyeye geldi. 1921 yılında toplam üç fabrikada 18 dokuma tezgâhı mevcutken bu sayı 1931 yılında Bursa'da ipek işleyen 600 tezgâhlı 48 fabrikaya, İstanbul'da 612 tezgâhlı 21 fabrikaya çıktı. Bunlar son teknoloji ile donatılmış tezgâhlar olup bunlardan başka eski sistem ilkel tezgâhlar bu sayıya dâhil değildir. Yine aynı tarihte kozayı ipek haline getiren filatör fabrikalarının sayısı ise 15'tir ve bunların içerisinde 750 mancınık¹² bulunmaktadır.¹³ Bu sayede Türkiye'nin işlenmek üzere Avrupa'ya gönderdiği ham ipek miktarı önemli ölçüde azaldı. Bu tarihte motorlu tezgâhlarda günde 16-19 metre, manuel tezgâhlarda ise günde 9-10 metre kumaş üretildi.¹⁴

Dünyada ipek üretimini tehdit eden ve hatta üretimi kökten yok edebilecek ilk gelişme 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan "Pebrin" adı verilen hastalık buhranı oldu. Bunu takip eden dönemde üretimin azalmasının en önemli nedeni I. Dünya Savaşı ve Türkiye için devamında yaşanan Kurtuluş Savaşı'dır. 1930-1935 yıllarında bir Fransız tarafından icat edilen filoştan üretilen suni ipek, 1929 Ekonomik Buhranı ile birlikte ipek üretiminde büyük düşüslere neden oldu.¹⁵ Savaşlar sırasında aldığı ağır kayıpların ardından ipek üretimi cumhuriyetin ilk yıllarında hızla toparlanma sürecine girdi. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile sektör yeni bir kriz ile karşı karşıya kaldı. Özellikle savaşın ilk günlerinde şiddetlenen ekonomik kriz ipek fabrikalarını da etkiledi ve bankaların kredi vermeyi durdurması kredi ile iş yapan yatırımcıları olumsuz etkiledi. Bunun ilk neticesi olarak birçok fabrika faaliyetlerini azalttı ya da tamamen durdurdu. Özellikle 1938 yılının stoklarını henüz ellerinden çıkaramamış olan ipekli dokuma fabrikaları, savaşın getirdiği durgunluk ile işletmelerini tasfiye etme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Ancak belirsizlik ortamı kısa sürede yerini siyasi istikrarın sağlanacağına dair beklentilere bıraktı ve bu da fabrikaların yeniden faaliyete geçmeleri ile sonuçlandı. İpek ve koza ihracatı özellikle Bursa'da bir süre hareketsiz olan piyasayı hızla canlandırdı. Fransa, İngiltere, Romanya ve İsviçre Türkiye'den ipek ve koza almaya devam etti.¹⁶

Fabrikaların yeniden faaliyete geçmesinde etkisi olan bir diğer gelişme ise II. Dünya Savaşı'nın en çok etkilediği Avrupa ülkelerinin, özellikle savaş sanayiinde ipeğe olan

12 Mancınık, kozadan ipek elde etmekte kullanılan aletin adıdır. Diğer bir ifade ile ipekçi çıkırığı. Ayrıntılı bilgi için bk. *Türkçe Sözlük*, C 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 985.

13 "Bursa'da İpek Mahsulü", *Hakimiyeti Milliye*, 19 Mayıs 1931, s. 2.

14 "İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır", *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

15 A. Schenk, "İpekböcekçiliğinin Ziraat Kolu Olarak Gelişmesi", s. 106. Türk ipekli ürünlerindeki kaliteyi muhafaza etmek ve daha iyi bir hale getirmek Cumhuriyet döneminin önemli mevzularından bir oldu. Bu maksatla 6 Mart 1924'de kabul edilen 433 Sayılı Kanun ile suni ipekten mensucat imali men edildi. Kanunun istisnası ise ticaret maksadı ile üretilen halılar oldu. Ancak iki yıl sonra 8 Haziran 1926'da onaylanan 933 Sayılı Kanun ile 433 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırıldı. Bu durum ipekten üretilen ürünlerin yüksek maliyetinden ve alım gücünün düşük olmasından kaynaklanmış olsa da ipek üretimini olumsuz etkiledi. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed Gökhan Polatoğlu, İsmail Eyyüpoğlu, "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İpekli Dokuma Sanayi ve Gelişimi (1923-1938)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 24, (Aralık Özel Sayısı 2020), s. 355.

16 "Bursa İpek Fabrikaları Harbin Doğurduğu Krizi Atlattı", *Akşam*, 4 Aralık 1939, s. 7.

ihtiyaçlarının artmasıdır. Böylece ipek kozası üretebilen ülkelerdeki bu üretimler daha da önemli hale geldi. Bu dönemde Türkiye’deki üretim potansiyelin altında olmasına rağmen, kalite olarak Avrupa ülkelerinin savaş sanayiinde ve özellikle de top hartuçlarında, uçak ve paraşüt imalatında kullandıkları kalitede ipek Türkiye’de yetiştirilen kozalardan elde edilebiliyordu. Nitekim Fransa, Bursa ipek kozalarına 1938 yılında yüksek fiyat teklif etti ve Avrupa piyasalarında Bursa kozası diğer ülkelere nazaran yaklaşık iki katı fiyata satılmaya başlandı.¹⁷ 1941 yılına gelindiğinde ise savaşın da etkisiyle Türkiye’de koza fiyatlarındaki artış yaklaşık 3 katına çıktı. Bu yükselme ülke içinde ipekli kumaş üretim maliyetlerini olumsuz etkiledi ve ipek kumaşların fiyatları bir metrede yaklaşık 200-250 kuruş arttı.¹⁸ Koza fiyatlarındaki bu artışın bir nedeni de II. Dünya Savaşı nedeni ile seferberlik ilan eden Türkiye’de dut ağaçlarının kesilmesidir.¹⁹ Bu durum, 1939 yılında Türkiye’de ipek böcekçiliği ile uğraşan 48.600 aile için oldukça önemli bir gelişme oldu. Aile başına yıllık koza istihali ise bu dönemde yaklaşık olarak 40 kilo yaş kozaya denk geldi.²⁰

Tablo 5. *II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’nin Delikli Koza İhracatının Ülkeler Bazında Miktarı ve Kıymeti*

Yıllar		Fransa	İsviçre	İtalya	Diğer	Toplam
1939	Miktar (Ton)	8	-	-	1	9
	Kıymet (Lira)	9.000	-	-	1.000	10.000
1940	Miktar (Ton)	-	-	3	-	3
	Kıymet (Lira)	-	-	3.000	-	3.000
1941	Miktar (Ton)	-	11	-	-	11
	Kıymet (Lira)	-	12.000	-	-	12.000
1942	Miktar (Ton)	-	-	-	22	22
	Kıymet (Lira)	-	-	-	3.000	3.000
1943	Miktar (Ton)	-	1	-	15	16
	Kıymet (Lira)	-	9.000	-	131.000	140.000
1944	Miktar (Ton)	-	-	-	7	7
	Kıymet (Lira)	-	-	-	63.000	63.000
1945	Miktar (Ton)	-	1	-	-	1
	Kıymet (Lira)	-	7.000	-	-	7.000
1946	Miktar (Ton)	-	-	-	-	-
	Kıymet (Lira)	-	-	-	-	-

Kaynak: *1942-1945 İstatistik Yıllığı*, C 15, Hüsniyat Basımevi, İstanbul 1946, s. 381.

17 “İpekçiliğimizin İstikbali”, *Anadolu*, 5 Ocak 1938, s. 5.

18 “Koza Fiyatları Yükseliyor”, *Vatan*, 30 Haziran 1941, s. 2.

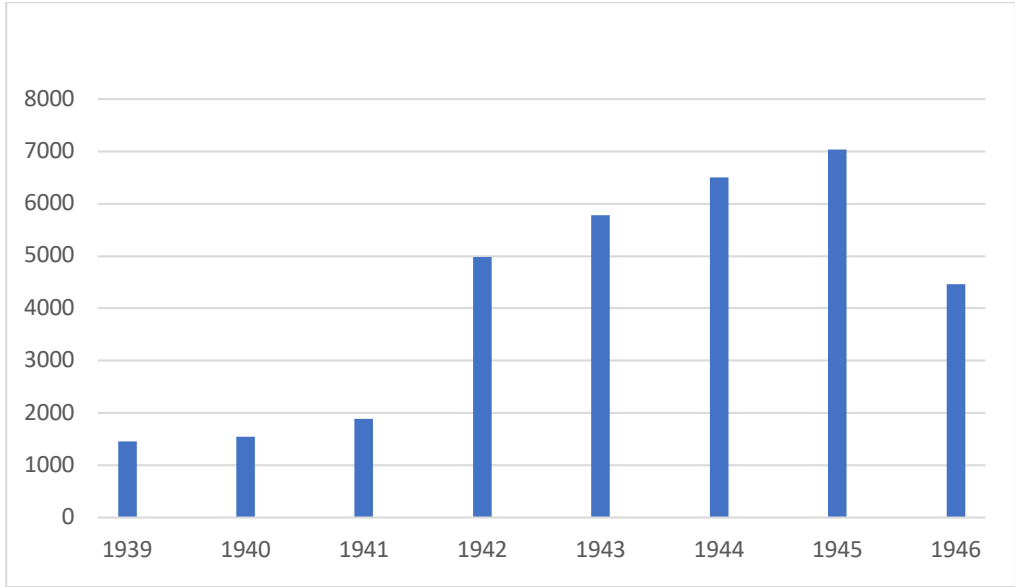
19 “İpek Rekoltemiz Bu Sene Noksan”, *Haber*, 5 Kasım 1940, s. 2.

20 A. Schenk, “İpekböcekçiliğinin Ziraat Kolu Olarak Gelişmesi”, s. 105-106.

Tablo 6. II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'nin İpek ve İpek Döküntüsü İhracatının Ülkeler Bazında Miktarı ve Kıymeti

Yıllar		Almanya	İngiltere	İsviçre	İtalya	Diğer	Toplam
1939	Miktar (Ton)	71	-	5	-	59	135
	Kıymet (Lira)	94.000	-	7.000	-	96.000	197.000
1940	Miktar (Ton)	-	30	69	72	10	181
	Kıymet (Lira)	-	77.000	104.000	73.000	25.000	279.000
1941	Miktar (Ton)	6	40	124	-	-	170
	Kıymet (Lira)	30.000	127.000	164.000	-	-	321.000
1942	Miktar (Ton)	5	38	9	5	99	156
	Kıymet (Lira)	53.000	255.000	19.000	25.000	425.000	777.000 ²¹
1943	Miktar (Ton)	28	192	30	24	-	274
	Kıymet (Lira)	223.000	973.000	167.000	220.000	-	1.583.000
1944	Miktar (Ton)	33	73	-	-	-	106
	Kıymet (Lira)	188.000	502.000	-	-	-	690.000
1945	Miktar (Ton)	-	75	16	-	-	91
	Kıymet (Lira)	-	536.000	104.000	-	-	640.000
1946	Miktar (Ton)	-	81	69	21	7	178
	Kıymet (Lira)	-	457.000	164.000	157.000	15.000	793.000 ²²

Kaynak: 1942-1945 İstatistik Yıllığı, C 15, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946, s. 381.

Şekil 1. 1939-1946 Yılları Arasında Türkiye'nin İhraç Ettiği İpek ve İpek Döküntüsünün Bir Tonuna Karşılık Ödenen Meblağdaki Değişimi Gösterir Grafik ²³

21 Kaynakta toplama işleminin sonucu yanlış yazıldığından excelde elde edilen sonuç tabloda kullanıldı.

22 Kaynakta toplama işleminin sonucu yanlış yazıldığından excelde elde edilen sonuç tabloda kullanıldı.

23 Hesaplamalar Tablo 6'daki veriler kullanılarak yapıldı ve grafik haline getirildi.

İpek Böcekçiliğini Geliştirmek için Atılan Adımlar

Türkiye’de yıllarca önemli gelir kaynaklarından biri olan ipek böcekçiliği, az bir sermaye ile peşin ve yüksek gelir getiren ve oldukça geniş bir kesim tarafından yapılan sadece 35-40 günlük bir uğraştır. İpek böceğinin beslenmesi için ihtiyacı olan tek şey ise dut yaprağıdır. Türkiye’de genel olarak iklimle uyumlu olan dut ağacı, bir yandan ipek böceklerini beslemekte kullanılırken diğer yandan meyvesi oldukça sağlıklı bir besindir ve kerestesi de oldukça kıymetlidir. İpek ise pek çok kültürde asalet ve zarafeti temsil eder. Tekstil malzemelerinin yapımında kullanıldığı gibi ülkemizde halı üretiminde de kullanılır ve oldukça önemli bir döviz kaynağıdır.²⁴

Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarında ipek böcekçiliğinin en fazla geliştiği yerler Marmara sahilleri ve özellikle de Bursa, Bilecik, Günan, Söke, İnegöl, Yenişehir, Edirne, Uzunköprü, Mürefte, Antalya, Muğla, Elâzığ²⁵, Diyarbakır, Amasya, Malatya’dır. Türkiye’de 1923-1938 yılları arasında ipek böcekçiliğinin gelişmesine yönelik atılan adımlardan en önemlileri ipek böcekçiliği mektepleri ve kursları, İpekîş Fabrikası’nın açılması ve devletin bu sektöre sağladığı desteklerdir. Bunun yanında özellikle Makedonya bölgesinden gelip tütüncülük ile meşgul olan mübadil ve muhacirlere koza üretiminin öğretilmesi, ipek böcekçiliğinden daha kısa sürede daha iyi kazanç elde edilmesi, üretimde sağlanan artışın en önemli nedenleri arasında sayılabilir.²⁶

Ülkenin köklü sanayilerinden olan ipekçiliğin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yersiz bir rekabetin tesiri altında kalması, kalitenin bu durumdan zarar görmesine neden oldu. İpek sanayiini bu tehlikeden kurtarmak, yerli ipekte kalite ve sürümü artırmak için rekabetten ziyade standartların artırımını sağlamak, ticarete taşışın men’i ve ihracatın kontrolü amaçlandı.²⁷

Bu kapsamda Türkiye ipek üretiminin önemli bir kısmını karşılayan Bursa’da ipekçiliğin geliştirilmesi yönünde 1933 yılında önemli bir adım atıldı. Bu tarihe kadar Koza Borsası, koza satışlarından önce muhtelif ipek fabrikalarına prova numuneleri göndermekte ve fabrikalar bu numunelerden ipek çekerek kozanın kaç kilosundan bir kilo ipek alınabileceğini tespit etmekteydi. Fabrikalar bu tespitten sonra açık arttırmaya iştirak etmekte ve aldıkları neticeye göre bir fiyat vermekteydi. Ancak söz konusu fabrikalar yaptıkları değerlendirmelerin sonuçlarını ticari sır olarak sakladıklarından kozadan kaç kilo ipek elde edildiği fabrika yetkililerinin dışında kimse tarafından bilinmemekteydi. Bursa Ticaret Odası Meclisi 1933 yılında bu çelişkili durumu değiştirecek bir karar aldı. Buna göre numune kozalardan kaç kilo ipek alınacağını tespitini Koza Borsası’nın yapmasına ve alınan neticeye göre kozanın rayiç fiyatının tespit edilip ilan edilmesine karar verildi. Böylece koza sahipleri ve fabrikası olmayan alıcılar da güvence altına alındı.²⁸

24 Cahit Topmeşe, *İpekböcekçiliği*, T.C. Devlet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 7-8.

25 Türkiye’de ipek ve pamuk üretimini artırmak amacı ile merkezi Elâzığ’da olmak üzere 50 sene müddet ve 100.000 Türk lirası sermaye ile “Elâzığ İpek ve İpek Mensucat Türk Anonim Şirketi” kurulmasına karar verilmiş ve İktisat Vekâletine gönderilen esas mukavelename layihası ve sermayenin %10’nun tedarik edilmesi ile İcra Vekilleri Heyetinin 12 Eylül 1929 tarihli kararı ile söz konusu şirket kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, *BCA*, 030. 18. 01. 02 / 5. 45. 17.

26 “İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929, s. 7.

27 *BCA*, 030. 18. 01. 02 / 67. 65. 17.

28 “İpek Sanayiinde İnkişaf”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1933, s. 5.

1934 yılında İktisat Vekili Celal Bayar, ipek ve dokuma sanayii ile ipek böceği yetiştiricilerin sorunlarını ve beklentilerini tespit etmek amacıyla Bursa'ya bir ziyarette bulunarak üreticilerin sorunlarını ve temennilerini dinledi. Buna göre koza fiyatlarının uluslararası piyasanın yaklaşık iki katı olmasına rağmen ithalata uygulanan kota neticesinde ülkeye ipekli girişlerinin kısıtlanması sektörün ülke içinde gelişmesine hizmet etmekteydi. Ancak yine de imalatın sürüm azlığı nedeni ile azalması, hileli imalat mahsullerinin piyasaya sunulması, ipek üreticilerini endişelendiren hususlar arasında sayılmaktaydı. Üretilen ipek kumaşların fiyatının oldukça pahalı olması ve ithalata uygulanan kotanın yavaş yavaş kaldırılacak olması ise bir başka sorun olarak üreticinin gündemine geldi. İktisat Vekili bu durum karşısında üreticilerin bir an önce birleşerek çözüm aramalarını ve bir yandan maliyetlerini düşürmek için diğer yandan da üretim teknolojilerini geliştirmek için çalışmalar başlatmalarını önerdi. Ayrıca Ankara'da bu sorunları ele alan uzmanlardan oluşan bir komisyon kuruldu.²⁹

İpek üretimini hilelerden korumak amacıyla Sanayi Umum Müdürlüğü 1937 yılının Ağustos ayında bir nizamname hazırladı. Buna göre ipekli ürünler arasında sayılan krepdöşin³⁰, krep birman³¹, krepmaroken³², krep saten³³ ve Bursa krepdöşin³⁴ cinslerinin kalitesi başta maliyetleri ucuzlatmak için karışık iplik kullanılması, kumaş eninin daraltılması ya da çözüğü ve atkı ipliklerinin azaltılması olmak üzere muhtelif sebeplerle bozulmuştu. Piyasada ipekli kumaş adı altında karışık kumaşlar imal edilmekte bu da ipekli kumaş sanayiini olumsuz etkilemekteydi. Bu bağlamda Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilen nizamnamede ipekli adı altında satılan kumaşlar üçe ayrılarak yüzde yüz doğal ipekten üretilen kumaşlara "ipek", yüzde yüz suni ipekten üretilenlere "suni ipek", karışık olanlara ise "ipek karışımı" ibaresinin kumaşın kenarına açık bir şekilde damgalanması zorunlu hale getirildi. Ayrıca ipekli kumaşın üretildiği fabrikanın adının ya da rumuzunun da kumaşlara basılmasına karar verildi. Nizamnamenin kabulünden önce üretilmiş olup kararın alındığı tarihte halen stoklarda satılmayı bekleyen kumaşların ise satılabilmeleri için kurşunla damgalanması şartı getirildi.³⁵

1938 yılının Eylül ayında "Ziraat Maddelerinin Islahı ve Millî Mahsul Kalitelerinin Yükseltilmesi Hakkında Kanun" kapsamında ipek böceği tohumu yetiştirilmesi, satılması, mübadelesi ve herhangi bir suretle ele geçirilmesi Ziraat Vekâletinin idare ve kontrolü altına

29 "İpekçiler Ne istiyorlar?" *Cumhuriyet*, 6 Mart 1934, s. 3.

30 İnce dokunmuş değerli bir tür ipekli kumaş. Ayrıntılı bilgi için bk. TDK Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim tarihi: 7 Eylül 2023].

31 Krep birman, 1 cm'de asgari tel adeti 120 ve yine en az ağırlığı 70 gr olan bir tür kumaştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahsen Günbulut, *Cumhuriyet Döneminde Antalya'da İpekböcekçiliği Eğitimi (1926-1960)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya 2013, s. 11.

32 Metre gramajı 200-300 gram ağırlığında olan, bahar ve kış aylarında kullanımı daha uygun olan bir tür kumaş. Ayrıntılı bilgi için bk. <https://izmirnehirkumascilik.com/maroken-kumas-nedir/>, [Erişim tarihi: 7 Eylül 2023].

33 İpekli, parlak ve kaygan bir tür ince kumaş. Ayrıntılı bilgi için bk. TDK Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 7 Eylül 2023].

34 İnce dokunmuş, değerli bir tür ipekli kumaş. Ayrıntılı bilgi için bk. TDK Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 7 Eylül 2023].

35 "İpekli Kumaşlarda Yapılan Hile", *Türk Dili*, 13 Ağustos 1937, s. 2.

alındı. Böylece ipek böceği yetiştireceklerin yüksek veya orta ziraat okulları ya da lise tahsilini bitirmiş olmaları ya da Türkiye’de İpek Böcekçiliği Enstitüsünde müddeti Ziraat Vekâletince tespit olunan kurslara devam edip, kurs sonunda yapılan imtihanları başarı ile geçmiş olmaları veya ipek böcekçiliği ile ilgili müesseselerde en az bir yıl müdür veya üç yıl teknik memur sıfatı ile çalışmış olmaları şartı getirildi. Bu şartları taşıyan kişilerden tohum yetiştirmek isteyenler her yılın mart ayı sonuna kadar bir dilekçe ile buldukları bölgedeki ipek böcekçiliği müessesesi müdürlüğüne müracaat ederek söz konusu yıl için ruhsat almalıydı. İpek böceği tohumu yetiştirenlerin her beş yılda bir ipek böceği enstitüsünde açılan kurslara devam etmeleri ve kurs sonunda yapılan sınavda başarılı olmaları zorunlu hale getirildi. Ayrıca tohumların Pastör (kese) yönteminden başka bir yöntem ile yetiştirilmemesi ve yetiştiricilerin her yıl en az 1000 ons³⁶ tohum yetiştirmeleri de zorunluydu. Tohumluk koza yetiştirmek üzere tohum dağıtacak olan yetiştiricilere dağıtacakları tohumun cinsini, miktarını, çıkacak böceğin nerede ve kimin tarafından besleneceğini beyanname ile bölgesindeki müessese müdürlüğüne bildirmeleri yükümlülüğü getirildi.³⁷ Ayrıca muhtelif yerlerde ipek böcekçiliği istasyonları açılmasına ve ipekböcekçiliği ile ilgili bilimsel ve teknik araştırmaların buralarda yapılmasına karar verildi.³⁸ Bu kapsamda Şarköy-Eriklice’de bir tohum yetiştirme evi açılırken, Bursa, Edirne, Denizli, Antalya ve Diyarbakır’da da ipek böcekçiliği istasyonları kuruldu.³⁹ 1940 yılında alınan bir kararlar da ipekböceği yetiştirme, satın alma ve dağıtma işlerinde harcanmak üzere Ziraat Vekâletine döner sermayeden 50.000 liralık ödenek verildi.⁴⁰ Yine aynı yıl Ticaret Vekâletine üreticiden ipek kozası satın almak için kullanılmak üzere 500.000 liraya kadar kredi tahsis edilmesi İcra Vekilleri Heyetince kabul edildi.⁴¹

Türkiye’de ipek böcekçiliğini geliştirmek için atılan tüm bu adımların neticesinde 1932 yılında 1.461.877 kilo olan yaş koza miktarı 1937 yılı hariç her yıl bir önceki seneye göre artış göstererek 1939’da 3.010.412 kiloya yükseldi.

Tablo 7. 1932-1939 Yılları Arasında Türkiye’de Elde Edilen Yaş Koza Miktarı

Yıllar	Koza Miktarı (Kg)	Yıllar	Koza Miktarı (Kg)
1932	1.461.877	1936	2.500.000
1933	1.819.113	1937	2.276.267
1934	1.963.666	1938	2.667.657
1935	2.134.616	1939	3.010.412

Kaynak: Aziz Duru, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yayınları, İstanbul (ty), s. 9.

36 Bir ons 25 grama denk gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. “İpek Böcekçiliği de Tam Bir Devlet Kontrolüne Alınıyor”, *Ulus*, 23 Eylül 1938, s. 2.

37 “İpek Böcekçiliği de Tam Bir Devlet Kontrolüne Alınıyor”, *Ulus*, 23 Eylül 1938, s. 2.

38 “İpekböcekçiliğini Teşvik İçin Yeni Esaslar Hazırlandı”, *Son Telgraf*, 7 Temmuz 1937, s. 3.

39 Nadir Yurtoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İpek Böcekçiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, (Bahar 2017), s. 166.

40 *BCA*, 030. 18. 01. 02 / 91. 65. 15.

41 *BCA*, 030. 18. 01. 02 / 92. 82. 06.

Cumhuriyet öncesi ipek böcekçiliği alanında önemli merkezlerden bir olan Hatay'da I. Dünya Savaşı öncesi yaklaşık 1 milyon kilo ipek kozası elde edilmiş ancak savaşın ardından üretim aynı seviyede devam ettirilemeyerek 210 bin kiloya düşmüştü. 1928 yılında bu miktar 600 bin kiloya çıkarılmışsa da dutlukların yerini meyve bahçeleri aldığından savaş öncesi üretim miktarına ulaşmak mümkün olmadı. 1938 yılında 210 bin olan yaş koza miktarı 1939'da ancak 250 bin kiloya çıktı.⁴² 29 Haziran 1939'da Hatay'ın anavatanına katılmasının ardından ipek böcekçiliğini yeniden ihya etmek amacıyla Hatay için de bazı planlamalar yapıldı. Bunlardan en önemlisi Ziraat Vekâletinin Hatay'da ihtiyaç sahiplerine ücretsiz tohum dağıtması oldu. Bu bağlamda 1941 yılının Şubat ayında 3.000 kutu tohum Hatay'a gönderildi. Böylece buradaki ipek kozası istihsalâtı teşvik edildi.⁴³ Ayrıca 26 Mart 1940 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Hatay'ın ekonomik hayatında mühim bir yeri olan ipek böcekçiliğinin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla Fransa'dan ithali zaruri olan 10.500 kutu sarı ipek böceği tohumunun 100 kilosundan alınan 3.000 lira gümrük vergisinin 300 liraya indirilmesine karar verildi.⁴⁴ Bununla birlikte yılda 200 bin kilo kozayı işleyebilme kapasitesine sahip 100 mançıklı bir filatür fabrikası kuruldu. Ayrıca bölgede daha çok Süveydiye'de bulunan mihnak adı verilen koza kurutma fırınlarına Tarsus'ta kurulan 3 mihnaklı bir tesis daha ilave edildi.⁴⁵

2.1. Şakir Beyefendi bin Ahmed Vefik Bey Vakfı

Cumhuriyet öncesinde Edirne'de Rumların elinde olan İpek böcekliği ve bağcılık, Lozan Antlaşması'ndan sonra Rumların bölgeden ayrılması ile büyük bir darbe aldı. Özellikle ipek böcekçiliğinin bölgede yeniden canlandırılması için cumhuriyet döneminde özel çaba harcandı. Bu alanda birçok kurs açıldı ve ipek böceği yetiştirenlere destek verildi.⁴⁶ 1923 yılında Edirne Valisi Şakir Bey (Kesebir) tarafından kurulan Şakir Beyefendi bin Ahmed Vefik Bey Vakfı, ipek böcekçiliğinin ıslah edilip bilimsel yöntemlerle geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, Yüksek Ziraat Mektebi'ne yardım amacıyla tarıma zararlı ve yararlı böceklerle ilgilenen bir istasyon kurulması, evcil kuş türlerinin yetiştirilmesi ve bakımı amacıyla kuruldu. Adeta bir ziraat fakültesi gibi çalışan vakfın bu amaçları vakıf şartında aşağıdaki gibi ifade edildi:

Meblağ-ı mevkuf, maksad-ı *âtiyyenin* te'minine münhasırdır:...Böcekçiliğin tamim ve ıslahına ve tuyuru ehliyye mübâyesasına ve ecnasının teksir ve islâhına, gerekli mekteplerde ziraate nafi veya muzır haşerât istasyonlarının yapılmasına...⁴⁷

Şakir Bey tarafından bölgede ipek böcekçiliğini geliştirmek için kurulan vakıf bu amaç doğrultusunda önemli hizmetlerde bulundu. Trakya'da cumhuriyetin ilk yılında kurulan bu vakıf ve açılan kurslar sayesinde 1928 yılında Edirne'de yaklaşık 25.000 kilo⁴⁸ olan koza üretimi 1933 yılında 215.044 kiloya yükseldi.⁴⁹

42 Aktaran, Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği", s. 165.

43 "Fakir ipek Kozası Müstahsillerine", *Yeniğün Antakya*, 25 Şubat 1941, s. 1.

44 *BCA*, 030. 18. 01. 02 / 90. 28. 08.

45 Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği", s. 165.

46 Önemli bir kısmı ziraat alanında olan bu kurslardan bazıları için bk. *BCA*, 030. 10. 0. 0 / 73. 481. 6.

47 *Tarihte İlginç Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012, s. 20.

48 "Yeni Mahsul Koza Fiyatları", *Edirne Postası*, 20 Haziran 1927, s. 1.

49 *Trakya İstatistik Yılığ*, C II, İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği Basım İstatistik Bürosu Yayınları, Ankara 1939, s. 128.

2.2. Bursa Böcekçilik Enstitüsü

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında dutlukların tahrip edilmesi, savaş yıllarında kozaların para etmemesi, kozacılıkla meşgul olan erkek nüfusun önemli bir kısmının askere alınması, savaş sırasında yaşanan göçler, 18 milyona kadar çıkan koza üretiminin 1918 yılında 1.340.000'e düşmesi ile sonuçlandı. 1921 yılında tüm Türkiye'nin koza üretimi ancak 200-250 bin kilodur. Aynı yıl Bursa'da üretilen koza miktarı ise 70-80 bine düştü. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresinin lağvı ile ipek böceği yetiştirilmesi, muayenesi ve satılması hakkında kanun Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Takip eden süreçte ise 1930 yılında Bursa İpek Böcekçiliği Mektebi'nde bu işin bilimsel bir çerçevede yapılması için "Böcekçilik Enstitüsü" kuruldu. Enstitü kurulduktan sonra ipek böcekçiliği ve bilhassa tohum üretimi daha teknik ve bilimsel yöntemlerle yürütülmeye başlandı. Enstitünün kurulmasından önce özellikle üretilen tohumların fennî bir surette kısı geçirebilecekleri yerler olmadığı için zayıf tırtıllar ortaya çıkmaktaydı ve bunlarda hastalıklara direnemeyerek ölmekte ya da zayıf koza vermekteydiler. 1931 yılında ülkedeki tohumları fennî surette muhafaza edebilmek için enstitü bünyesinde 200.000 kutu tohum alabilecek ipek böceği tohumu kışlağı yapıldı. "Tohum Yetiştirilmesi, Muayenesi ve Satılması" hakkındaki kanun hükümlerine göre açıldığı günden itibaren Türkiye'de bulunan tohumlar bu kışlak müessesinde muhafaza edilmeye başlandı. Böylece bir taraftan tohum üretimi teknik bir hale koyulurken, tohumların fennî şartlar altında kışlatılması ipek böcekçiliğinin gelişmesi ve mahsulün ıslahını sağladı.⁵⁰ Enstitü bünyesinde yer alan tohum kışlatma müessesinin son sistem teknoloji ile donatılmış olan makinelerini çalıştırmak için 1934 yılının Şubat ayında Alman uzman Georg Reinhard'ın Bursa'ya getirtilmesine karar verildi.⁵¹

Enstitü aynı zamanda ipek mensucatı için hammadde olan kozanın ticari değerinin artmasını ve iklime dayanıklı cinsler yetiştirilmesini sağladı. Bunun yanında enstitü, mahsulün her geçen yıl daha da artmasını sağlamak ve yeni dutluklar meydana getirmek için Koza Borsası ve Ticaret Odaları ile iş birliği içerisinde çalışarak, yüzbinlerce dut fidanının halka bedava dağıtılmasını sağladı. Ayrıca enstitü her yıl bir bölgede kurs açarak ipek böcekçiliğinin ülkenin her yerinde yaygınlaşmasına ve bilimsel kurallara uygun bir şekilde yapılmasına katkı sağladı.⁵²

Enstitü sayesinde bir taraftan tohumlar daha teknik ve bilimsel usullerle elde edilirken diğer taraftan ürünler ıslah edilerek verim artırıldı. İpek böceği iklim ile uyumlu hale getirildi ve bulunduğu ortama intibak edebilen böceklerin seçilmesi suretiyle mevcut hastalıklar ve zayıflıklar bertaraf edildi. Her yıl dut fidanlarının dağıtılması; besleme, fişkirtme usullerinin besleyiciye öğretilmesi; ipek böcekçiliğini geliştirmek için broşürler bastırılması, konferanslar verilmesiyle kutu başına elde edilen koza miktarı 30-35 kilolardan 45-50 kilolara yükseldi.⁵³

50 "İpekböcekçiliğinin Türkiye'deki Vaziyeti", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939, s. 8.

51 *BCA*, 030. 18. 01. 02. 42. 10. 05.

52 "İpekböcekçiliğinin Türkiye'deki Vaziyeti", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939, s. 8.

53 Aziz Duru, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, s. 9. Belirli miktarda dut fidanı her ilin Teknik Ziraat Müdürlüklerinden veya Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü tarafından herhangi bir ücret talep edilmeden sağlanmıştır. Eğer bunun üzerinde dut ağacı yetiştirilmek isteniyorsa Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsüne fidan, ambalaj ve nakil masraflarının gönderildiği takdirde fidanlar temin edilerek ilgiliye gönderilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Halûk Seven, *Dutçuluk ve İpekböcekçiliği*, Güven Matbaası, Ankara 1960, s. 4.

2.3. İpek Böcekçiliği Mektepleri ve Kursları

Cumhuriyet döneminde açılan ipek böcekçiliği mekteplerinin temeli aslında 19. yüzyılın sonunda Düyûn-ı Umûmiyye tarafından Bursa’da açılan Harîr Dârüttâlîmi’ye dayanır. Fransa ve İtalya’da ortaya çıkan “Karabatan” ve “Baygınlık” olarak adlandırılan ipek böcekçiliği hastalıkları 1860 yılında önce Edirne ardından İzmit ve Bursa civarında yayıldı. Pastör, 1867 yılında hastalığa karşı çözümü, tohumları mikroskop ile inceleyerek hastaliksız tohumları seçmek ve bir sonraki yıl üretime sokmakta buldu. 1881 yılında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’nin ipek öşrü vergilerini toplama hakkını alması ile vergi gelirlerini artırmak için hastaliksız tohum ithalatına önem verildi ancak yine de hastalığın önüne geçilemedi. Bunun üzerine Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi İdaresi Başkanlığı Pastör ile yazıştı ve gümrükte tohumları inceleyerek sağlıklılarını ayıracak bir memur talep etti. Ancak yapılan görüşmelerde oldukça maliyetli bulunan bu seçenek yerine Montpellier Zirâat Mektebi’nde Osmanlı Devleti adına eğitim almış bir öğrencinin bu işle görevlendirilmesine karar verildi ve bu görev Kevork Torkomyan Efendi’ye verildi.⁵⁴

Torkomyan Efendi, oldukça masraflı olan ipek böceği yumurtasının ithali yerine Pastör’ün kullandığı teknik ile ipek böceği beslenmesinin, ülke içinde yumurta üretiminin sağlanmasının ve yetiştiricilerin eğitimi ile de yaygınlaştırılmasının daha uygun olacağını savundu. Kozacılığın Osmanlı’da yeniden hayat bulmasını sağlayan bu fikir Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi’nde kabul edildi ve 14 Nisan 1888’de İpek Böcekçiliği Mektebi kuruldu.⁵⁵

Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi tarafından “Harîr Darüttâlîmi” adı ile Bursa’da açılan İpek Böcekçiliği Mektebi, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren İktisat Vekâleti tarafından Türkiye’nin Edirne, Diyarbakır, Antalya, Denizli gibi pek çok yerinde açıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen “İpekböceği Yetiştirilmesi, Muayene ve Satılması Hakkındaki Kanun” ile açılan bu mektepler diplomalı tohum üreticileri yetiştirerek, Türkiye’de ipek böcekçiliğinin gelişmesine katkıda bulundu.⁵⁶ 1938 yılına gelindiğinde ise bu mekteplere “İpek Böcekçiliği İstasyonları” adı verildi.⁵⁷

Türkiye’de ipek böcekçiliğinin ilerlemesi için faaliyet gösteren İpek böcekçiliği mektepleri bu amaca ulaşabilmek için çeşitli faaliyetlerde bulundular. Hiç şüphesiz bu faaliyetlerden en önemlileri kurslar açarak ipek böceği üreticileri yetiştirmek, buldukları bölgedeki böcek ve kozaları ıslah etmek, konferanslar vererek yeni teknikler hakkında üreticiyi bilgilendirmek ve üretimi teşvik edici yarışmalar düzenlemek ya da ödüller vermektir.⁵⁸ Örneğin Ziraat Müdürlükleri ipek böceği yetiştiriciliği yapan ve 5 yaşına gelmiş 400 dut ağacı olan üreticileri tespit ederek bu üreticileri İktisat

54 Cafer Çiftçi, “Hudâvendigâr Vilâyetinde İpekböcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’nin Rolü”, *Bellekten*, C 76, S 277, (2012), s. 913-914.

55 Mehmet Ali Yıldırım, “Osmanlı’da İpekböcekçiliği Eğitimi: Bursa Harir Dârüttâlîmi ve Dârülharirlerin Açılması”, *Turkish Studies*, Vol 8/5, (Spring 2013), s. 978-979.

56 Ahsen Günbulut, *Alanya İpekböcekçiliği Mektebi*, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Alanya 2013, s. 7.

57 Aziz Duru, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, s. 7.

58 Ahsen Günbulut, *Alanya İpekböcekçiliği Mektebi*, s. 51.

Vekâletine bildirmekte ve ödüllendirilmelerini sağlamaktaydı.⁵⁹ Cumhuriyet Dönemi'nde ipek böcekçiliğini geliştirmek için atılan en önemli adımlardan biri olan bu mektepler ve kurslar, öncelikle I. Dünya Savaşı'ndan önce ipek böcekçiliğinin gelişmiş olduğu yerlerde açıldı. Böylece teknik ve bilimsel yöntemler ile üretimin artırılması ve halkın bu alana yeniden ilgi duyması sağlandı.

İpek böcekçiliği eğitimlerinde mevcut yetiştiriciler ile bu işe sıfırdan başlayanlara verilen eğitimler genelde farklı sonuçlar doğurdu. Mevcut yetiştiricilerin eğitilmesinde kazandıkları alışkanlıklara bağlılıkları bazı güçlükler ortaya çıkardı. Kazanılmış alışkanlıkların yeni teknikler ile değiştirilmesinde ikna kabiliyeti ve güven oldukça önemli bir unsur olarak görüldü. Nihayetinde ise eğitimler verimin ve dolayısıyla kazancın artırılması yoluyla ipek böcekçiliği ile uğraşan aile sayısının artmasını sağladı.⁶⁰

Cumhuriyetin ilk ipek böcekçiliği mekteplerinden biri 28 Nisan 1928'de Tekirdağ'a bağlı Şarköy-Eriklice'de açıldı. Mektepte eğitim alabilecekler 14 yaşın altında olmamak kaydıyla ilk eğitimini tamamlamış kişilerden oluştu. Bir eğitim dönemi her sabah bir saat olmak üzere 3 ay devam etti. Okula devam eden öğrencilere böcekçilik, tohumculuk ve dutçuluk hakkında kuramsal ve uygulamalı eğitimler verildi. Sene sonunda ilgili derslerden sınav yapıldı ve minimum 5 alan öğrencilere diploma verildi.⁶¹

İpek böceği ve dut ağacı yetiştirilmesine iklimi oldukça elverişli olan Edirne'de "İpek Böcekçiliği Okulu" 4 Mayıs 1931'de açıldı. Dersler 4 aylık zaman dilimine günde 2 saat olacak şekilde yayıldı. Eğitim ilkbahar ve sonbahar olmak üzere iki farklı periyotta yapıldı. Okulda; dut ağacı yetiştirme usulleri, tohum kutularının açılma usulleri, ipek böceği hastalıkları ve ipek böceği besleme teknikleri dersleri verildi. 1932 yılında okula kayıt yaptıran 42 öğrenciden ancak 20'si diploma alabildi. 1933 yılından itibaren ise okulda daha çok ipek böcekçiliği ile uğraşan ailelerin çocukları eğitim aldı.⁶²

I. Dünya Savaşı'ndan önce ipekçiliğin oldukça geliştiği Tire ve Ödemiş çevresinde yılda yaklaşık 500.000 kilo ipek kozası üretilmekteydi. Ancak savaş sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler dutlukların tahrip edilmesine ve üretimin düşmesine neden oldu. Bölge ipek böcekçiliğine elverişli olduğundan, cumhuriyet döneminde üretimin artırılması hedeflendi. Bilimsel kurallara uygun şekilde üretim yapılması için kurslar açıldı, konferanslar verildi ve böylece bölge halkının eğitilmesi hedeflendi. 1938 yılının Mayıs ayında Ödemiş Halkevi'nde açılan ipek böcekçiliği kursuna katılan 25 kişi, başarılı olarak diploma almaya hak kazandı.⁶³

59 A. Özgür Ağırhan, Mehtap Ağırhan, Mehmet Ağırhan, *Osmanlıdan Günümüze Trakya'da İpek ve İpek Böcekçiliği*, Ceren Yayınları, Edirne 2016, s. 19.

60 Tahsin Kesici, "Türkiye İpek Böcekçiliğinin Gelişmesinde Eğitim ile İlgili Sorunların Çözümlemesi", *Türkiye İkinci İpekböcekçiliği Kongresi*, Türkiye Ticaret Odaları-Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, Ankara 1974, s. 210.

61 "Memleket Haberleri", *Edirne Postası*, 24 Nisan 1928, s. 1; "Memleket Haberleri", *Edirne Postası*, 17 Mayıs Nisan 1928, s. 1.

62 Okan Ceylan, *20. Yüzyılda Edirne İpekböcekçiliğinin Tarihsel Serüveni*, s. 67.

63 "Ödemiş'te İpek Böcekçiliği" *Akşam*, 10 Temmuz 1938, s. 6.

1928 yılında açılan bir diğer ipek böcekçiliği mektebi Antalya'dadır. 1931 yılında mektebin yakınında bir böcekhanesi ve kışlak yapılmasına ve dut fidanlılığı eklenmesine karar verildi. Dut fidanlılığında kısa sürede 60.000 dut fidanı yetiştirildi ve burada yetiştirilen fidanlar isteyenlere bedava dağıtıldı.⁶⁴ Antalya'da İpek Böcekçiliği Mektebi'nin üretimi artırması bölgede ipek böceği yetiştiriciliğine daha fazla önem verilmesi ile sonuçlandı ve 31 Mart 1938'de alınan bir kararla Alanya Kaymakamlığına bir yazı gönderilerek Ziraat Vekaletince İpek Böcekçiliği Mektebi'nin Alanya'da açılmasının karara bağlandığı bildirildi.⁶⁵

Cumhuriyet öncesi ipek böceği yetiştiririnin mühim bir sanat olduğu Erzincan ve Diyarbakır I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ile bu alanda neredeyse üretim yapılamaz hale geldi. Bu sanatı yeniden canlandırmak için her iki şehirde de bir ipek böcekçiliği mektebi açıldı ve böylece ipek böcekçiliğinin bölgede ihyası amaçlandı. Mekteplerin açılmasından önce bölgede oldukça sınırlı sayıda olan tohum kutuları, halka verilen eğitimlerden sonra hızla artış gösterdi. Diyarbakır'da başlangıçta kiralık bir binada eğitim verilirken sonrasında Ziraat Vekâleti şehirde modern bir mektep binası yaptırdı. İpekli kumaş ve koza sergilerinin de zaman zaman sergilendiği bu bina, ipek böcekçiliğine uzun yıllar hizmet etti.⁶⁶

2.4. Bursa İpekiş Fabrikası

Cumhuriyetten önce yaklaşık 3 milyon kilo yaş koza üretimi ile Avrupa ülkelerine her yıl külliyetli ipek kozası ihraç edilmesini sağlayan Bursa'da ipek üretimi, I. Dünya Savaşı'nın ardından dutlukların parçalanarak odun olarak kullanılması ve fabrikaların harap olması dolayısıyla büyük darbe aldı. Kurtuluş Savaşı'nın ardından ise neredeyse tüm Türkiye'de ölmeye yüz tutan bu zanaat yeniden canlandırılmaya çalışıldı.⁶⁷ Cumhuriyetin ilk yıllarında Bursa'da üretim yapabilen ipek fabrikaları mevcut olmasına rağmen bunların hiçbiri Avrupa'da faaliyet gösteren fabrikalar seviyesinde değildi. Özellikle de Avrupa'daki gibi modayı takip ederek kumaş üreten fabrika yoktu.⁶⁸

Cumhuriyetin ilanından 2 yıl gibi kısa bir süre sonra Bursa ve civarındaki ipek böcekçiliği ve koza üretiminin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 1 Ekim 1925'de bizzat Atatürk'ün temelini atmasıyla İpekiş Fabrikası'nın yapımına başlandı. Cumhuriyet döneminde modern sanayiinin kurulmasına öncülük eden fabrikaların ilki olma özelliği gösteren İpekiş Fabrikası, anonim şirket yapısıyla ve İş Bankası'nın girişimleriyle kuruldu. Aynı zamanda Cumhuriyet tarihinin ilk ihracatını yapan fabrika olma özelliğini de gösteren İpekiş, Türkiye'de ipek böcekçiliğinin gelişmesinde öncü kurumlardan biri oldu.⁶⁹ Üretime başladıktan sonra Atatürk

64 Ahsen Günbulut, *Alanya İpekböcekçiliği Mektebi*, s. 52.

65 Ahsen Günbulut, Menekşe Suzan Teker, Nilgün Akman, "İpekböcekçiliğinin Yaşatılması Bağlamında 1920'lerden Günümüze Alanya'da Verilen Eğitimler", *Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması*, 24-25 Nisan 2018, s. 20.

66 "Erzincan'da Böcekçilik Yeniden Canlanıyor", *Akşam*, 20 Kasım 1932, s. 10; "Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi", *Akşam*, 29 Eylül 1938, s. 8.

67 "Bursalılara Senede İki Kere Deli...Olurlarmış!?", *Milliyet*, 29 Nisan 1932, s. 3.

68 "İpekiş Sanayimize Büyük Hizmetler Edecek", *Akşam*, 3 Mart 1932, s. 7.

69 İpekiş Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. <https://www.ipekis.com.tr/hakkimizda/>, [Erişim tarihi: 1 Temmuz 2023].

fabrikayı ziyarette bulundu ve hemen her kısmını dolaşarak fabrikanın nasıl çalıştığı ile ilgili izahat aldı. Fabrikadan ayrılırken de fabrikanın anı defterine “İpekiş fabrikasında gördüklerimden çok sevinç duydum” yazdı.⁷⁰

Kurulduğu ilk yıllarda fabrika yönetimi bir genel müdür, bir fen mühendisi ve ikisi Türk ikisi İsviçreli dört uzmandan oluşmaktaydı.⁷¹ İsviçreli uzmanlar dokuma, boya ve şarj kısımlarında çalışmaktaydı.⁷² Ancak 1933 yılına gelindiğinde fabrikada çalışan yabancı uzman kalmadı ve her bölümde sadece Türk uzmanlar çalıştılar.⁷³ Fabrikanın ilk genel müdürü Reşat Bey, 7 yıl Almanya’da ve İngiltere’de dokumacılık alanında tahsil yapmış bir dokuma mühendisiydi. Fabrikanın fen mühendisi de Türk olmakla birlikte Almanya’da 3 yıl fen mühendisliği eğitimi almış sonrasında dokuma tezgâhı inşa eden bir fabrikada işçi sıfatı ile çalışmış, ipekli dokuma sanayiinde ise 4 yıl görev almıştı.⁷⁴ Fabrika büküm bölümü, dokuma bölümü, pişirme-boya bölümü, kumaşı ağırlaştırma işleminin yapıldığı şarj bölümü ve kumaşın toplandığı cilalandığı, ütülendiği apretür bölümü olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktaydı. Fabrikanın en mühim kısmı açıldığı tarihte dünyada da sayıları üçü dördü geçmeyen şarj bölümüydü. Türkiye’de ilk şarj bölümü İpekiş Fabrikası’nda kuruldu. Fabrika kendi şarj işlerini yapmanın yanında diğer ipek fabrikalarının şarj işlemlerini de yaparak ülkedeki ipliklerin ıslahını sağladı.⁷⁵

Kurulduğu dönemde son sistem üretim teknolojisine sahip olmasının yanında fabrika, bölgede ipek üretimine rehberlik ederek küçük sanayi kuruluşlarına da hem yardım etti hem de yol gösterici oldu. İpekiş Fabrikası, üretimini yapmadığı krep, döşen gibi ipekli kumaşları üreten üreticilere yol gösterici ve destek olmanın yanında hiçbir komisyon almadan bu kumaşların kendi satış yerlerinde satılmasını sağladı. İpek üretimi ile ilgilenen sanatkârların müşküllerinin giderilmesinde önemli rol oynayan fabrika, ipek üretiminin nasıl tesis edilmesi gerektiğini her zaman göz önünde bulundurarak yaygınlaştırılmasına katkıda bulundu.⁷⁶

İpekiş; 21 Mayıs 1932’de İstanbul Beyoğlu’nda, 25 Aralık 1932’de Eskişehir’de⁷⁷ ardından İzmir’de, Ankara’da ve 7 Ocak 1933’de de İstanbul Sultan Hamamı’nda bir satış mağazası açtı.⁷⁸ Böylece fabrika⁷⁹ sadece ipekli ürünlerin ve kumaşların üretilmesinde değil aynı zamanda satış ve dağıtımında da faaliyetlerde bulundu.⁸⁰ 1934 yılında Uluslararası Selanik Panayırı’nda ürettiği ürünleri sergileyen İpekiş, dikkatleri üzerine topladı ve sergi idaresi bir diploma ve madalya ile fabrikanın bu

70 “Bursa’da Gazi Hz. nin Tetkikleri”, *Vakit*, 20 Ocak 1933, s. 3.

71 “İpekiş Sanayimize Büyük Hizmetler Edecek”, *Akşam*, 3 Mart 1932, s. 7.

72 “Bursa İpekiş Fabrikası Fennin Bir Harikasıdır”, *Akşam*, 22 Şubat 1932, s. 10.

73 “Bursa’da Gazi Hz. nin Tetkikleri”, *Vakit*, 20 Ocak 1933, s. 3.

74 “Bursa İpekiş Fabrikası Fennin Bir Harikasıdır”, *Akşam*, 22 Şubat 1932, s. 10.

75 “İpekiş Sanayimize Büyük Hizmetler Edecek”, *Akşam*, 3 Mart 1932, s. 7.

76 “İpekiş Sanayimize Büyük Hizmetler Edecek”, *Akşam*, 3 Mart 1932, s. 7.

77 “İpekiş Eskişehir’de Güzel Bir Mağaza Tesis Etti”, *Son Posta*, 26 Aralık 1932, s. 1.

78 “İpekiş İstanbul Şubesi Açıldı”, *Vakit*, 8 Ocak 1933, s. 7; “İpekiş Ankara Mağazası”, *Hakimiyeti Milliye*, 14 Mayıs 1933, s. 1.

79 “İpekiş Dün Gezildi”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1932, s. 3.

80 “İpekten Bu Kadar Enfes Şey Yapılabilir”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1932, s. 1-6.

başarısını taçlandırdı.⁸¹ Ayrıca reklam konusuna da üretime başladığı ilk günden itibaren yoğun mesai harcayan fabrika yönetimi, üretilen ürünlerin tüm Türkiye'ye tanıtılmasını sağladı.⁸² Kısa sürede ürettiği ürünler oldukça rağbet gören fabrika, 1933 yılında 400 bin lira olan sermayesini 1 milyon liraya çıkartma kararı aldı. Böylece faaliyet sahasını da genişletme imkânı elde etti.⁸³

Markalaşma ve tanıtımın yerli üretimin en önemli eksiği olarak kabul edilen bu dönemde İpekiş, koşulların elverdiği ölçüde bu soruna çözüm getirdi.⁸⁴ Açıldığı günden itibaren yüksek kalitede ve özel ürünler üretmeyi başaran fabrika, bu özelliği ile sadece Türkiye'de değil Balkanlarda da eşsiz bir konuma geldi ve Türk sanayisi açısından elde ettiği başarılar devrim olarak nitelendirildi. Modayı takip eden fabrikanın tasarım ekibi kısa bir süre içinde üretilen ürünler ile moda yön vermeye ve her bakımdan Avrupa'daki muadillerinden daha üstün kumaşlar üretmeye başladı.⁸⁵ Üretilen kumaşlardan maroken birmar isimli kumaşı üretebilmek için Paris'ten farklı farklı numuneler getirildi ve bu kumaşları inceleyen Türk uzmanlar içlerinden en beğendiklerini üretim hedefi olarak belirledi. Sekiz ay süren çalışmaların ardından üretilen kumaşın laboratuvarında yapılan nitelik incelemeleri Paris'ten gelen kumaştan %3 daha iyi olduğunu gösterdi. Maliyet fiyatı 3 lira 85 kuruş olan kumaşın satış fiyatını uzman personel 4 lira 25 kuruş olarak tespit etti. Ancak buna rağmen fabrika yönetimi maliyetleri kısa sürede düşürmeyi hedefleri arasına aldı ve bu özel kumaşı Türk halkının daha geniş bir kesiminin kullanımına sunmak için 3 lira 25 kuruştan satışa sundu. Fabrika yönetimi maliyetin altında yapılan bu satışlarla ilgili şöyle bir açıklama yaptı:

Bu fiyat inişinin bu sene zarfında İpekiş bilançosunda aleyhimize hiç olmazsa otuz beş kırk bin liralık bir fark tevhit edeceğine biliyoruz, fakat takip ettiğimiz 'halka hizmet' siyasetinin icap ettirdiği bütün fedakârlıkları daima memnuniyetle yapıyoruz ve yapacağız. Çünkü bu siyasetin yaptığımız fedakârlıkları ileride bize belâğan mabelâğ telafi edecek neticeler vereceğini muhakkak telakki ediyoruz.⁸⁶

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere fabrikanın hedefleri arasında kaliteli üretim ve kârlılığı artırmanın yanında halka hizmette vardı.

Sonuç

Düvün-ı Umûmiyye İdaresinin yaptığı çalışmalar neticesinde, 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde koza üretiminin ülkede 4 kat artmasının belki de en önemli sonucu, bu alanda Türkiye'nin ne kadar büyük bir potansiyeli olduğunu göstermesiydi. Böylece yaşanan savaşlar neticesinde dutlukların

81 "İpekiş Mamulâtı Selanik Sergisinde Takdir Edildi", *Vakit*, 6 Kasım 1934, s. 4.

82 İpekiş'in gazetelere verdiği reklamlardan bazıları için bk. "Bu Güzel Çocuk İpekiş'te Giyindi", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1933, s. 8; "İpekiş", *Akşam*, 24 Şubat, 1932, s. 12.

83 "İpekiş", *Akşam*, 25 Ekim 1933, s. 3.

84 "İpekiş Numune Olmalıdır", *Son Posta*, 24 Mayıs 1932, s. 3.

85 "Bursalılara Senede İki Kere Deli...Olurlarmış!", *Milliyet*, 29 Nisan 1932, s. 3.

86 "İpekiş Fabrikasını Ziyaret ve Bir Mülâkat", *Akşam*, 30 Mart 1933, s. 13.

tahrip edilmesi, kaybedilen topraklar, göçler ve salgın hastalıkların neden olduğu işgücü kaybı ile ülkede ipek böcekçiliği gittikçe gerilediğinde, bu tecrübe idarecilerin harekete geçmesini sağladı. Bu bağlamda gelişmeye açık, potansiyeli olan, üretim hacmi artırılabilir sektörlerin “yeniden ihya edilmesi” felsefesine dayanan bir ekonomi modelinin izlendiği 1923-1938 yılları arasında canlandırılmaya çalışılan alanlardan biri de ipek böcekçiliği ve koza üretimi oldu.

1923-1938 yılları arasında Türkiye’de ipek böcekliğini geliştirmek için vakıflar kuruldu, potansiyeli yüksek şehirlerde “İpek Böcekçiliği Mektepleri” açıldı ya da kurslar düzenlenerek halkın daha bilimsel yöntemlerle üretim yapması sağlandı. 1930 yılında kurulan “Böcekçilik Enstitüsü” ise daha ulusal bazda uygulanabilecek kararlara imza attı. Enstitü tohumların bilimsel açıdan uygun şartlarda kışlatılmasını, ipek böceğinin ve mahsulün ıslahını, dut fidanları yetiştirilerek halka dağıtılmasını, besleyicinin kurslar ve konferanslar yoluyla eğitilmesini sağladı. Cumhuriyet döneminde hedeflenen modern sanayiinin kurulmasının öncülerinden olan İpekiş Fabrikası ise aynı zamanda ülkede ipek böcekçiliğinin gelişmesine de katkıda bulundu. Üretilen kozaları daha çok işlemeden hammadde olarak ihraç eden Türkiye, Avrupa’dan ipek kumaş ve ipek iplik ithal ediyordu. İpekiş Fabrikası sayesinde Türkiye’nin kozaları işleyerek iplik ve kumaş üretme kapasitesi arttı. Fabrikanın kurulduğu 1925 yılında 445.581 kilo olan ipek, ipek ipliği ve ipek mensucatı ithalatı sadece üç yıl sonra 378.093 kiloya düştü. Yine 1925 yılında 421.004 kilo olan ipek, ipek ipliği ve ipek mensucatı ihracatı ise 1928 yılında 606.422’ye yükseldi. Türkiye’de ipek halı dokumacılığının ülkeye döviz kazandıran önemli faaliyet kollarından biri olması, kozadan ipek iplik üretim kapasitesinde yaşanan bu artışı daha da önemli hale getirdi. Böylece sadece katma değeri yüksek ürünler elde edilmekle kalmadı aynı zamanda gümrük ve lojistik maliyetlerinden de tasarruf edildi.

Yukarıda saydığımız alınan tüm bu önlemlere ve atılan adımlara rağmen Türkiye’de ipek böcekçiliği 20. yüzyılın başındaki üretim seviyesini bir daha yakalayamadı. Tabii bu durumun aslında en önemli sebebi kaybedilen topraklar nedeni ile yaşanan üretim kaybıdır. 1908 yılında 18.300.000 kilo olan yaş koza üretimi Balkan Savaşlarının başladığı 1912 yılında 7.158.000’e, savaşın sona ermesinin ardından ise 3.516.000 kiloya düştü. Yine I. Dünya Savaşı’nın sona erdiği 1918’de ise yaş koza üretimi 1.340.000 kiloya geriledi. Cumhuriyetin ilanından itibaren ipek böcekçiliğini geliştirmek için alınan önlemler 1930’lu yıllardan itibaren daha sistematik ve ulusal bazda alınmaya başladı. Böylece 1932 yılında 1.461.877 kilo olan yaş koza üretiminin 1939 yılında yaklaşık iki kat artış göstererek 3.010.412’ye yükselmesi sağlandı.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030. 10. 0. 0 / 73. 481. 6.

BCA, 030. 18. 01. 02 / 5. 45. 17

BCA, 030. 18. 01. 02 / 42. 10. 05.

BCA, 030. 18. 01. 02 / 67. 65. 17.

BCA, 030. 18. 01. 02 / 90. 28. 08.

BCA, 030. 18. 01. 02 / 91. 65. 15.

BCA, 030. 18. 01. 02 / 92. 82. 06.

Gazeteler

Akşam

“İpek İstihsal ve İhracatı Her Sene Artmaktadır”, *Akşam*, 6 Ekim 1929.

“İngiltere Ağır Gümrük Koymayacak-Cihan Ticareti ve Almanya-İlk İpek Borsası”, *Akşam*, 6 Şubat 1930.

“Bursa İpekiş Fabrikası Fennin Bir Harikasıdır”, *Akşam*, 22 Şubat 1932.

“İpekiş”, *Akşam*, 24 Şubat, 1932.

“İpekiş Sanayiimize Büyük Hizmetler Edecek”, *Akşam*, 3 Mart 1932.

“Erzincan’da Böcekçilik Yeniden Canlanıyor”, *Akşam*, 20 Kasım 1932.

“İpekiş Fabrikasını Ziyaret ve Bir Mülâkat”, *Akşam*, 30 Mart 1933.

“İpekiş”, *Akşam*, 25 Ekim 1933.

“Ödemiş’te İpek Böcekçiliği” *Akşam*, 10 Temmuz 1938.

“Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi”, *Akşam*, 29 Eylül 1938.

“Bursa İpek Fabrikaları Harbin Doğurduğu Krizi Atlattı”, *Akşam*, 4 Aralık 1939.

Anadolu

“İpekçiliğimizin İstikbali”, *Anadolu*, 5 Ocak 1938.

Cumhuriyet

“Bu Güzel Çocuk İpekiş’te Giyindi”, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1933.

“İpek Sanayiinde İnkişaf”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1933.

“İpekçiler Ne istiyorlar?” *Cumhuriyet*, 6 Mart 1934.

“İpekböcekçiliğinin Türkiye’deki Vaziyeti”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1939.

Edirne Postası

“Yeni Mahsul Koza Fiyatları”, *Edirne Postası*, 20 Haziran 1927.

“Memleket Haberleri”, *Edirne Postası*, 24 Nisan 1928.

“Memleket Haberleri”, *Edirne Postası*, 17 Mayıs Nisan 1928.

Haber

“İpeğin Esrarı 2000 Sene Nasıl Gizli Kaldı?”, *Haber*, 4 Ocak 1937.

“İpek Rekoltemiz Bu Sene Noksan”, *Haber*, 5 Kasım 1940.

Hakimiyeti Milliye

“Bursa’da İpek Mahsulü”, *Hakimiyet-i Milliye*, 19 Mayıs 1931.

“İpekiş Ankara Mağazası”, *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1933.

Milliyet

“Bursalılara Senede İki Kere Deli...Olurlarmış!”, *Milliyet*, 29 Nisan 1932.

“İpekten Bu Kadar Enfes Şey yapılabilir”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1932.

“İpekîş Dün Gezildi”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1932.

Son Posta

“İpekîş Numune Olmalıdır”, *Son Posta*, 24 Mayıs 1932.

“İpekîş Eskişehir’de Güzel Bir Mağaza Tesis Etti”, *Son Posta*, 26 Aralık 1932.

Son Telgraf

“İpekböcekçiliğini Teşvik İçin Yeni Esaslar Hazırlandı”, *Son Telgraf*, 7 Temmuz 1937.

Türk Dili

“Çinlilerin İpek Sırrı”, *Türk Dili*, 6 Ocak 1937.

“İpekli Kumaşlarda Yapılan Hile”, *Türk Dili*, 13 Ağustos 1937.

Ulus

“İpek Böcekçiliği de Tam Bir Devlet Kontrolüne Alınıyor”, *Ulus*, 23 Eylül 1938.

Vakit

“İpekîş İstanbul Şubesi Açıldı”, *Vakit*, 8 Ocak 1933.

“Bursa’da Gazi Hz. nin Tetkikleri”, *Vakit*, 20 Ocak 1933.

“İpekîş Mamulâtı Selanik Sergisinde Takdir Edildi”, *Vakit*, 6 Kasım 1934.

Vatan

“Koza Fiyatları Yükseliyor”, *Vatan*, 30 Haziran 1941.

Yenigün Antakya

“Fakir ipek Kozası Müstahsillerine”, *Yenigün Antakya*, 25 Şubat 1941.

İstatistik Yıllıkları

1928 *İstatistik Yıllığı*, C I, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1928.

1929 *İstatistik Yıllığı*, C II, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1929.

1939 *Trakya İstatistik Yıllığı*, C II, İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği Basım İstatistik Bürosu Yayınları, Ankara 1939.

1942-1945 *İstatistik Yıllığı*, C 15, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ağırman, A. Özgür-Ağırman, Mehtap-Ağırman, Mehmet, *Osmanlıdan Günümüze Trakya’da İpek ve İpek Böcekçiliği*, Ceren Yayınları, Edirne 2016.

Ceylan, Okan, *20. Yüzyılda Edirne İpekböcekçiliğinin Tarihsel Serüveni*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2023.

Çiftçi, Cafer, “Hudâvendigâr Vilâyetinde İpekböcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’nin Rolü”, *Bellekten*, C 76, S 277, (2012), s. 905-950.

Duru, Aziz, *İpek Böcekçiliği Koza-İpek-Dut*, Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yayınları, İstanbul (ty).

Günbulut, Ahsen, *Alanya İpekböcekçiliği Mektebi*, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Alanya 2013.

_____ *Cumhuriyet Döneminde Antalya’da İpekböcekçiliği Eğitimi (1926-1960)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya 2013.

- Güran, Tevfik, *Resmî İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- İpekböcekçiliği*, ed. Cemalettin Gülseren, Orhan Sipahioğlu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi, Ankara (ty).
- İpekböcekçiliği*, İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü Yayınları, Bursa 1986.
- Karaesmen, Fikri, İpekböcekçiliği İpekböceği Tohumculuğu ve *Dutçuluğu*, Doğu Matbaası, Ankara 1950.
- Kesici, Tahsin, “Türkiye İpek Böcekçiliğinin Gelişmesinde Eğitim ile İlgili Sorunların Çözümlemesi”, *Türkiye İkinci İpekböcekçiliği Kongresi*, Türkiye Ticaret Odaları-Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları, Ankara 1974, s. 207-214.
- Ogankulu, Sabiha, *İpek Böcekçiliği ve Hastalıkları*, Tarım Vekâleti Ankara Vilayeti Teknik Ziraat Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1956.
- Polatoğlu, Mehmed, Gökhan-Eyyüpoğlu, İsmail, “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde İpekli Dokuma Sanayi ve Gelişimi (1923-1938)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 24, (Aralık Özel Sayısı 2020), s. 351-369.
- Schenk, A., “İpekböcekçiliğinin Ziraat Kolu Olarak Gelişmesi”, *Türkiye İkinci İpekböcekçiliği Kongresi*, Türkiye Ticaret Odaları-Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1974, s. 103-122.
- Seven, Halûk, *Dutçuluk ve İpekböcekçiliği*, Güven Matbaası, Ankara 1960.
- Tarihte İlginç Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012.
- Teker, Menekşe-Günbulut, Ahsen-Suzan-Akman, Nilgün, “İpekböcekçiliğinin Yaşatılması Bağlamında 1920’lerden Günümüze Alanya’da Verilen Eğitimler”, *Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması*, 24-25 Nisan 2018, s. 18-22.
- Topmeşe, Cahit, *İpekböcekçiliği*, T.C. Devlet Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Türkçe Sözlük*, C 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Yıldırım, Mehmet Ali, “Osmanlı’da İpekböcekçiliği Eğitimi: Bursa Harir Dârüttalimi ve Dârülharirlerin Açılması”, *Turkish Studies*, Vol 8/5, (Spring 2013), s. 975-994.
- Yurtoğlu, Nadir, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İpek Böcekçiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, (Bahar 2017), s. 159-189.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.ipekis.com.tr/hakkimizda/>, [Erişim tarihi: 1 Temmuz 2023].

<https://sozluk.gov.tr>, [Erişim tarihi: 7 Eylül 2023].

<https://izmirnehirkumascilik.com/maroken-kumas-nedir/>, [Erişim tarihi: 3 Temmuz 2023].

STEPS TAKEN TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SERICULTURE DURING THE ATATURK ERA (1923-1938)

Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU*

The production of cocoons by silkworms, which exclusively feed on mulberry leaves, has several advantageous characteristics. These include the completion of the production phase within a relatively short period of 35-40 days and the presence of favorable climates in Turkey for the growth of mulberry trees. These factors make cocoon production an area with significant potential for improvement. Historically, the Ottoman Public Debt Administration, known as Düyûn-ı Umûmiyye, played a crucial role in advancing sericulture in Turkey. The establishment of “Harir Daruttalimi” under their auspices led to a peak in sericulture production during the early 20th century. However, beginning in 1912, cocoon production faced a rapid decline due to various factors, including wars, migrations and epidemics. By 1921, the sector had fallen considerably below its potential, which had been estimated to be between 200,000 and 250,000 kilograms. These challenges highlighted the need for concerted efforts to revive and enhance cocoon production in Turkey.

To achieve production levels comparable to those achieved in the late 19th and early 20th century, numerous crucial local and national measures were implemented. One of the initial steps taken was the establishment of “Şakir Beyefendi bin Ahmed Vefik Bey Foundation” in the same year as the proclamation of the Republic. The foundation was based in Edirne, a region where sericulture had faced significant challenges due to the migrations of Greek and Bulgarian populations and the local community as well as the destruction of mulberry trees during wars. The primary objective of the foundation was to revitalize sericulture in the Edirne region. In practice, the foundation operated much like a school of agriculture, aiming to provide education and training to promote and improve sericulture in the area.

Bursa stood out as one of the regions sericulture and cocoon production thrived during the Ottoman period, and similar significant advancements occurred in this area during the Republican era. In response to the destruction of the old mulberry groves during the wartimes years, new mulberry groves were established in Bursa. The establishment of the “Sericulture Institute” in 1930 played a pivotal role in the promotion of sericulture across the country. The

* Assist Prof., Marmara University Atatürk Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Department of History Education, Istanbul / Turkey, aysegul.kemaloglu@marmara.edu.tr, ORCID: 0000 0002 1409 0161

institute made decisions and implemented practices that had a nationwide impact. It successfully managed the overwintering of seeds under scientifically appropriate conditions, improving sericulture methods and products, cultivated mulberry saplings, distributed them to the public, and conducted training programs for breeders through courses and conferences.

In addition to the efforts in Bursa, sericulture courses and schools were established in regions suitable for silkworm rearing throughout Turkey. These institutions contributed significantly to the training of breeders through conferences and educational materials, while also promoting the enhancement of caterpillar and cocoon production using technical and scientific methods. During this period, new looms were introduced under the Law for the Encouragement of Industry and studies were conducted to improve the quality of silk fabrics woven on these looms. Furthermore, the workforce engaged in sericulture and cocoon production expanded with the arrival of immigrants from Thessaloniki and its surroundings. These individuals, who had previously been involved in tobacco farming, were taught the art of cocoon production and silkworm care. The efficient completion of silkworm and cocoon production in a relatively short time allowed some families to engage in this work as an additional source of income.

Sericulture schools, especially those located in regions where the sericulture sector had a historical presence prior to the Republic, fell under the jurisdiction of the “Law on Rearing, Examining, and Selling Silkworms.” These schools played a crucial role in advancing sericulture by facilitating the training of certified seed producers who had received scientific education in this field. Additionally, efforts were made to standardize production, and measures were implemented to control exports, aiming to prevent unfair competition and safeguard the industry’s interests. In 1933, another significant decision was made, wherein the Cocoon Market was designated to determine the market price of cocoon and assess how many kilograms of silk could be obtained from sample cocoons.

In 1937, the General Directorate of Industry published a regulation, which was later approved by Cabinet Decree, to categorize fabrics sold under the name “silky” into three distinct categories. This regulation aimed to ensure transparency and accuracy in labelling: fabrics composed of 100% silk were required to bear the ‘silk’ mark; fabrics made entirely from artificial silk were obligated to carry the ‘artificial silk’ mark; mixed fabrics containing a blend of silk and other materials were mandated to feature the label ‘silk mixture’. Furthermore, in 1938, the “Law on the Improvement of Agricultural Materials and Raising the Quality of National Crops” was enacted. This law brought the rearing and selling of silkworm seeds under the control of the Ministry of Agriculture. To engage in silkworm breeding, individuals were obliged to meet specific educational requirements, which included being a high school graduate, having graduated from a secondary or high school of agriculture, or successfully completing the courses offered by the Sericulture Institute. Sericulture stations were established in various locations throughout the country with the aim of conducting scientific and technical research related to sericulture. These measures, collectively implemented, yielded significant results.

Fresh cocoon production, which stood at 1,461,877 kilograms in 1932, more than doubled by 1939, reaching an impressive 3,010,412 kilograms.

A crucial step taken to enhance sericulture in Turkey was the establishment of the “İpekiş” factory, whose foundations were laid in 1925. İpekiş was established as a corporation through the initiative of İş Bank. During this period, Turkey primarily exported raw cocoons and imported processed silk and silk yarn from Europe. İpekiş played a pivotal role in Turkey’s sericulture industry as it became the first exporting factory of the Republic era. Beyond its historical significance, İpekiş significantly contributed to the national economy by employing advanced techniques to produce silk and silk yarn, products that were previously imported. Given that silk carpet weaving was a major foreign currency-earning activity for Turkey, it became increasingly important to boost domestic production capacity for silk yarn made from cocoons. This not only resulted in the creation of high-value-added products but also led to cost savings in customs and logistics.

Furthermore, the factory recognized the importance of fashion in fabric production and prioritized branding and promotion. İpekiş actively engaged in sales and marketing, establishing stores in various parts of Turkey. This approach not only facilitated the sale of its own fabric production but also provided a platform for small producers to sell their fabrics without commission. The factory distinguished itself by producing high-quality and fashionable fabrics, placing a special emphasis on branding and promotion. As a result of these efforts, the factory’s capital increased significantly from 400,000 lira in 1933 to 1 million lira in the same year.